

Сапальов Володимир Павлович –
доцент СК-1 ІПСК для СБ України у складі
НЮОАУ ім. Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук,

Дорошенко Павло Тимофійович –
перший заступник начальника УСБУ у
Львівській області

Місце спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю СБ України у протидії транснаціональному наркобізнесу

У статті розглянуто місце і роль спеціальних підрозділів СБ України у протидії транснаціональному наркобізнесу. Дано кримінологічний аналіз розвитку сучасної наркоситуації у світі та країнах СНД. Розглянуто власне українські детермінанти утвердження нелегального наркоринку.

Бурхливі процеси глобалізації, що почалися на початку ХХІ століття та охопили різні сфери людської життєдіяльності, у цілому мають позитивний характер, але, на жаль, їм притаманні й тіньові сторони, бо надали можливість організованій злочинності придбати таку рису, як транснаціональність. Не визнаючи кордонів, цей негативний прояв сучасного світу створює небезпеку суспільному розвитку держав, які на сьогодні не мають імунітету від цього лиха.

Найбільш могутніми як за ресурсами, так і можливостями впливу із усього розмаїття транснаціональних кримінальних ланок сучасного світу є угруповання міжнародного наркобізнесу. Світовий обіг наркотиків згідно з оцінками експертів ООН, становить близько 8 % обігу всієї міжнародної торгівлі [1]. Операції з наркотиками приносять від 300 до 2000 % прибутку, що робить їх привабливими для транснаціональних злочинних організацій з метою одержання максимального прибутку за короткий час [2, с. 43]. Щорічно близько 90 млрд. дол. США, одержаних в результаті незаконного обігу наркотиків, “відмивається” й використовується в якості легальних інвестицій. А всього, за оцінками Міжнародного валютного фонду, у світі щорічно відмивається близько 600 млрд. дол. США, одержаних незаконним шляхом [3, с. 48–149]. Однак, за оцінками спеціалістів, поліції вдається виявити лише 10–15 % від загального обсягу наркотиків, які нелегально розповсюджуються у світі [4, с. 38–39].

При цьому наркоіндустрія неухильно вдосконалюється, підвищуючи технічний, фінансовий потенціал, адаптуючи новітні досягнення науково-технічного прогресу до своїх потреб. Кошти, які отримані від наркобізнесу, використовуються для дестабілізації суспільства, політичної системи та економіки держав. Крім того, антисуспільна діяльність злочинного світу у сфері незаконного обігу наркотичних засобів активно стимулює пошук корумпованих зв’язків як в органах влади, так і у правоохоронних шляхом залучення їх представників до своїх лав з метою забезпечення власної безпеки та уникнення кримінальної відповідальності.

Лейтмотивом виступів багатьох глав держав і урядів на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН у червні 1998 року, яка була присвячена боротьбі з

розповсюдженням наркотиків, виявилася глибока тривога у зв'язку з тим, що цей процес відбувається швидкими темпами й перетворюється на глобальну погрозу, порівняну з екологічною. Найбільш тяжка наркоситуація склалася в державах, які переживають соціальну, економічну кризи, а на територіях держав-учасників СНД вона має виражену тенденцію до її загострення.

Так, за оцінками експертів СНД, чисельність наркоспоживачів у державах Співдружності найближчим часом може сягнути понад 20–25 млн., із них до 10 млн. можуть бути враженими ВІЛ-СНІД. Середньорічні темпи приросту (2000–2004 рр.) кількості наркозлочинів та споживачів наркотичних засобів, відповідно, становлять 7,1 та 7,7 % [5, с. 5, 73].

Наступальна стратегія транснаціональної злочинності у сфері наркобізнесу на порозі двох тисячоріч багато в чому пов'язана з тим, що до традиційних факторів, які сприяють її розвитку, додалися нові, що супроводжують процеси глобалізації фінансової, банківської, торговельної, технологічної, інформаційної й інших сфер людської діяльності. Ці фактори, з одного боку, впливають на спосіб життя людини, а, з іншого, – відкривають нові можливості для представників злочинного світу [6, с. 6]. Все це, у свою чергу, впливає як на структуру й способи виробництва наркотиків, так і на види їх доставки, торгівлі та їх споживання.

Отже, назріла не тільки необхідність пошуку нових підходів до вирішення зазначеної проблеми, але й нових стратегій протидії незаконному обігу наркотичних засобів як на загальнодержавному, так міждержавному рівнях, з урахуванням повноважень та специфіки правоохоронних органів, у тому числі спецслужб. Це пов'язане з тим, що традиційні методи боротьби з організованою злочинністю, які здійснювали правоохоронні органи в рамках окремих держав, не дали значних результатів.

Проблеми протидії організованій злочинності, у тому числі, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, є центральною темою багатьох досліджень вчених, зокрема, М.М. Василюк [7], К.К. Горяїнова, А.П. Ісиченка та Л.В. Кондратюка [4], О.Ф. Долженкова [8], Н.С. Карпова [9], М.І. Камлика та Я.Ю. Кондратьєва [10], В.С. Овчинського [2], М.А. Погорецького [11], М.О. Сергатового [12], Є.Д. Скулиша [13], К.Г. Фетисенка та Г.В. Новицького [14] і т. ін.

Можна побачити, що в цих наукових працях розглядаються загальні питання боротьби як з організованою, так і транснаціональною злочинністю, а також окремі аспекти боротьби з наркобізнесом. Проте, окремо не досліджувалося питання щодо діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю СБ України у протидії транснаціональному наркобізнесу. Тому метою роботи є проведення огляду основних тенденцій розвитку і проявів транснаціональної злочинності у сфері наркобізнесу та визначення місця та ролі уповноважених органів СБ України у протидії цій організованій злочинній діяльності.

В Україні організована злочинність скористалася тим, що державні інститути перебувають у процесі становлення і тому ще не мають тієї сили та досвіду з виявлення та знешкодження протиправної форми наркобізнесової діяльності та ведення боротьби з нею. Внаслідок чого наркобізнес за короткий час швидко трансформувалася на транснаціональний вид злочинної діяльності.

У 90-х роках двадцятого сторіччя наркобізнес отримав розвиток навіть у тих країнах, де раніше незаконний обіг наркотиків і зловживання ними взагалі не відзначався. У результаті збільшення взаємозалежності держав, спрощення міжнародних поїздок і зв'язків, підвищення ступеня прозорості національних кордонів і формування глобальних фінансових мереж, з'явилися нові світові ринки збуту наркотиків. Розвиток і розмах діяльності організованої наркозлочинності можна вважати в значній мірі відбиттям можливостей, що з'явилися в результаті

перебудови міжнародних відносин, і змін, що відбулися в самих державах. Таким чином, транснаціональний наркобізнес може бути як причиною, так і наслідком важливих змін у глобальній політиці та економіці [2, с. 29–30].

Проблеми транснаціональної злочинності пов'язані насамперед з тим, що реальний суверенітет, як правило, обмежує дію кримінального й кримінального законів різних держав тільки територіями цих країн. Крім того, їх законодавство може належати до різних правових систем, у яких у силу впливу релігії, культурних традицій, звичаїв тощо, відповідні питання вирішуються по-різному. Зрозуміло, що на стан боротьби з транснаціональною злочинністю, крім юридичної “сумісності”, впливає також характер політичних взаємовідносин, взаєморозуміння та таке інше.

Міжнародний масштаб незаконного обігу наркотиків, а також залучення все більшої кількості держав у світову мережу маршрутів їхнього нелегального транспортування, фактично знищили існуючий десятиліттями поділ країн світу на “споживаючі” (розвинені країни) і “виробляючі”, головним чином країни, що розвиваються. У той же час, з'явилася одна із найважливіших тенденцій наркобізнесу, зокрема, розвиток високотехнологічних компактних лабораторій та великих промислових нарковиробництв, де використовуються сучасні наукові досягнення та працюють кваліфіковані фахівці.

У той же час, відкритість української політики у стосунках з іншими державами, інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, має також свій побічний негативний ефект. Протягом останніх років наша держава фактично опинилася на перехресті наркомаршрутів, що, у свою чергу, призвело до створення на її території бази для транзиту наркотиків. З іншого боку, низка внутрішніх факторів розвитку України також активно сприяла поширенню діяльності міжнародного наркобізнесу на її території. Водночас, органи влади нашої держави, значною мірою, виявилися не готовими адекватно відреагувати на міжнародний наркобізнес. Тому внутрішні обставини, які склалися в Україні, активно сприяли формуванню власного наркоринку. До того ж, на його створення вплинули наступні фактори:

- внутрішнє нарковиробництво;
- зростання обсягу виробництва синтетичних наркотиків і психотропних речовин, оскільки в Україні присутня достатня кількість фахівців;
- зріст попиту на кокаїн, незважаючи на його високу ціну в Україні;
- намагання використати транснаціональними кримінальними структурами територію України в якості зони транзиту наркотиків із місць їх традиційного виробництва до ринків споживання в країнах Центральної та Західної Європи і т. ін.

Крім того, значна кількість нелегальних мігрантів з Південно-Східної Азії та Африки, а також відсутність дієвого контролю за міграцією створили привабливі умови для діяльності наркоструктур.

Внаслідок чого успішна протидія транзиту наркотиків виявляється, на наш погляд, у проведенні постійної взаємодії правоохоронних органів країн-виробників та споживання наркозасобів, а також транзитної зони. Наявним є приклад ефективного співробітництва СБ України та іноземних держав, їх правоохоронних органів – у даному разі Аргентини, Уругваю, Португалії, Російської Федерації та США. Її результатом було припинення у листопаді 2005 року протиправної діяльності злочинного міжнародного об'єднання: ліквідовано транснаціональний канал контрабандного постачання із Аргентини до нашої країни особливо небезпечного наркотичного засобу кокаїну у великому розмірі (2 кг 300 гр.) [15, с. 5]. Аналіз статистичних даних за останні п'ять років свідчить про те, що органи СБ безпеки України відіграють провідну роль саме у боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Отже, завдяки своєму характеру, транснаціональна злочинність поставила перед правоохоронними органами, насамперед перед спецслужбами, ряд правових, організаційних та інших проблем, рішення яких вимагає нетрадиційного мислення, особливої цілеспрямованості й прагне до співробітництва, а також – значних витрат зусиль і ресурсів.

Проблема правового й методичного забезпечення виступає у двох формах: з одного боку, недостатнього нормативного врегулювання самого явища транснаціональної злочинності, з іншого боку, – відсутності у практичних співробітників достатньої інформації про вже чинні правові рішення, а також методичних рекомендацій і розробок щодо конкретних питань розкриття й розслідування транснаціональних злочинів.

Спеціалізація співробітників, які залучаються до розкриття транснаціональних злочинів, оцінюється як об'єктивна необхідність. На жаль, багато співробітників слабо орієнтуються у теоретичних, правових, а також суто практичних питаннях боротьби з транснаціональною злочинністю. Оперативні співробітники правоохоронних органів здебільшого не знайомі з основами міжнародного публічного права, не інформовані про особливості правового регулювання конкретних питань в окремих країнах, не володіють досвідом взаємодії із зарубіжними правоохоронними органами, що, разом узяті, знижує ефективність боротьби з транснаціональною злочинністю. Правоохоронні органи з метою протидії транснаціональній злочинності повинні насамперед організувати належну роботу щодо збору, систематизації, аналізу й забезпечення своєчасного використання необхідної інформації про транснаціональні злочини, осіб, гіпотетично схильних до їх вчинення, їх зв'язків.

Найбільш складною проблемою у боротьбі з транснаціональною злочинністю, безперечно, є міжнародний обхват, вихід за державні кордони. Однак, розробка типового закону про оперативно-розшукову діяльність для країн Співдружності йде повільними темпами. І ще невідомо, чи буде закладена в нього ідея взаємного проникнення оперативно-розшукових сил і засобів на території суміжних держав.

Отже, з метою забезпечення успішного рішення оперативно-розшукових завдань боротьби з транснаціональним наркобізнесом необхідно організувати пошук додаткових можливостей щодо виявлення й перевірки оперативно-розшукової інформації щодо транснаціональних злочинів на території країни. Тому особливим позитивом може виявитися професійний досвід співробітників оперативних підрозділів спецслужб. Практичні навички оперативно-розшукової роботи, дотримання конспірації, знання місцевих традицій, можливість більш вільного переміщення через кордон під приводом ділових і особистих поїздок дозволяють успішно одержувати й передавати оперативно-розшукову інформацію.

Виходячи з викладеного, можна зазначити, що в організації протидії транснаціональному наркобізнесу, імовірно, безпосередньо повинні брати участь спецслужби України, використовуючи свій потенціал, оперативні можливості та накопичений досвід.

Якщо держави не здатні або не вважають за необхідне протидіяти експорту наркотичних засобів до інших країн або їх транзиту, вони піддають себе ризику зазнати міжнародних санкцій, тому що переважно основним джерелом фінансування міжнародного тероризму є наркобізнес.

Саме тому Службою безпеки України постійно аналізується оперативна обстановка та ефективність застосованих заходів щодо протидії цьому виду організованої злочинної діяльності.

У той самий час треба зазначити, що на сьогодні перед державою постає проблема реформування правоохоронних органів та спецслужб України [16, с. 5].

Дійсно, необхідність заміни системи державних інститутів і створення замість пострадянського апарату правоохоронних органів, в яких переважав обвинувальний і примусовий ухил, органів захисту конституційних цінностей і прав людини, назріла давно.

Однак, як зазначив Є. Марчук, в першу чергу треба усвідомити, що процес оновлення Закону України “Про Службу безпеки”, її структури, функцій, чисельності особового складу, – все це не повинно залежати від бачення якогонебудь політика або політичної партії [17, с. 6].

Безумовно, СБ України треба звільнити від боротьби з організованою злочинністю у тому виді, в якому це відбувається сьогодні. Але не варто застосовувати крайніх заходів. Такі небезпечні злочини, як незаконне розповсюдження зброї, торгівля людьми, наркобізнес у великих розмірах не відносяться до компетенції контррозвідувальної діяльності. Але в дійсності це не так. Ніхто, крім органів СБ України, не зможе ефективно протидіяти цим злочинним проявам. Тим більше, що вони, зазвичай, вчинюються міжнародними злочинними угрупованнями [18, с. 6].

Список використаних джерел

1. *World Drug Report*. Oxford University Press, 1997. – P. 127.
2. *Основы борьбы с организованной преступностью* / Под ред. В.С. Овчинского, д-ра юрид. наук; В.Е. Эминова, д-ра юрид. наук, проф.; Н.П. Яблокова, д-ра юрид. наук, проф. – М., ИНФРА-М, 1996.
3. *Погорецький М.А., Сапальов В.П.* Подолання протидії організованої злочинності у ході досудового слідства // *Наук. вісник НА СБ України*. – № 13. – К., 2005. – С. 148–152.
4. *Горяинов К.К., Исиченко А.П., Кондратюк Л.В.* Транснациональная преступность: проблемы и пути их решения: Монография. – М.: ВНИИ МВД России, 1997. – 260 с.
5. *Предупреждение, выявление и расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, совершенных на территориях нескольких государств-участников СНГ: Пособие: ВНИИ МВД России, Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений на территории государств-участников СНГ*. – М., 2005. – 155 с.
6. *Глинкин А.Н., Лавут А.А., Булавин В.И. и др.* Глобализация наркобизнеса: угрозы для России и других стран с переходной экономикой. – М., 1999.
7. *Василина М.М.* Контрабанда: сутність, виявлення та розслідування: Монографія. – К.: Вид-во НА СБ України, 2001 – 116 с.
8. *Долженков О.Ф.* Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності ОВС: Автореф. дис.... д-ра юрид. наук. – К.: НАВСУ, 2002. – 31 с.
9. *Карпов Н.С.* Злочинна діяльність: Монографія. – К.: Вид-во “Семенко С.”, 2004. – 310 с.
10. *Камлик М.І. та ін.* Організована злочинність в Україні / М.І. Камлик, Б.В. Романюк, В.Д. Сущенко та ін.; За ред. Я.Ю. Кондратьєва – К.: Національна акад. внутрішніх справ України, 1999. – 124 с.
11. *Погорецький М.А.* Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: проблеми правового регулювання // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* // *Наук. – практ. журнал*. – К., 2002. – № 6. – С. 147–155.
12. *Сергачий М.О.* Правові та організаційно-тактичні питання оперативної розробки організованих груп, що займаються незаконним обігом наркотиків: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: НУВС. – Х., 2002.
13. *Скулиш Є.Д.* Організована злочинність: поняття, генезис, заходи протидії: Монографія. – К.: Вид-во НА СБ України, 2005. – 254 с.
14. *Фетисенко К.Г., Новицький Г.В.* Організована злочинність: кримінологічні та кримінально правові проблеми: Монографія. – К.: Вид-во Акад. СБ України, 1999. – 156 с.
15. *Скулиш Е.* Общество должно жить по законам! // *В мире спецслужб*. – К., 2006. – № 1(13). – С. 4–11.

16. *Реформа СБУ: Просветление и обрезание* // Зеркало недели – К., 2006 – С. 1–3.
17. *Навколо реформування правоохоронних органів* // Уряд. кур'єр. – 2005. – № 215. – 11 лист.
18. *Спецслужбы – под контроль (в каких изменениях нуждается СБУ?)* // День. – 2006. – № 48. – 24 марта.

The article is examined the place and the role of the special divisions of the Security Service of Ukraine in counteraction translational narcobusiness. The authors have done the criminological analysis of the development of a present-day narcotic situation in the world and countries of Commonwealth of Independent States. They considered the Ukrainian determinants of the strengthening of illegal narcomarket.

© В.П. Сапальов, П.Т. Дорошенко, 2007